

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Здобуття Україною незалежності, докорінні перетворення в політичній, соціальній, культурній сферах життєдіяльності суспільства гостро поставили питання про необхідність реформування системи вищої освіти, значного поліпшення якості підготовки фахівців, формування у них знань, практичних умінь і навичок продуктивної професійної діяльності в нових соціально-економічних умовах. Тому у вищих педагогічних навчальних закладах домінантою навчального процесу повинно стати формування нового покоління майбутніх учителів музики, спроможних вийти за межі навчального предмета, стати для учнів своєрідним транслятором музичної культури і традицій світового виконавського мистецтва.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності активізації інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музики в процесі інструментально-виконавської підготовки.

Наразі науковці, пропонуючи різноманітні підходи до визначення шляхів підвищення якості інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики, зосереджують свою увагу переважно на окремих сторонах змісту або ж процесу навчання гри на музичних інструментах, розглядаючи це питання з позицій історико-стильового підходу (В. Буцяк, О. Катрич, В. Сирятський, О. Щербиніна), ціннісних вимірів фортепіанного виконавства (Н. Гуральник, О. Реброва), ансамблевої та концертмейстерської підготовки (М. Моїсєєва, Т. Карпенко, О. Кубанцева), формування виконавської культури та інтерпретаторських умінь (Н. Згурська, В. Критський). Однак, попри тривале і широке вивчення спостерігається нестача досліджень присвячених проблемі формування інтелектуального потенціалу майбутніх учителів музики.

Акцентування уваги в процесі інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики на інтелектуальному компоненті пояснюється тим, що саме інтелект допомагає вільно орієнтуватися у величезному об'ємі музичних знань і створювати на цій основі цікаві інтерпретації виконуваних творів.

Широке коло дослідників вважає інтелект (від лат. — розуміння, осягнення) відносно стійкою структурою розумових здібностей індивіда. У психологічних концепціях інтелект ототожнюється з системою розумових операцій, зі стилем і стратегією вирішення проблем, з ефективністю індивідуального підходу до ситуації, що вимагає пізнавальної активності з когнітивним впливом. Найбільш розповсюдженим є розуміння інтелекту як біопсихічної адаптації до обставин життя (Дж. Кеттел, В. Штерн, Ж. Піаже та ін.), в основі якої — єдність продуктивних творчих компонентів (М. Вертхеймер, В. Келер). У славнозвісній роботі «Історія інтелекту» Ж. Піаже обґрунтував теорію, що базується на вченні про функції інтелекту і про його стадії розвитку: «інтелектуальні операції, вищою формою яких є логіка і математика, виступають реальними діями в подвійному розумінні: як результат дій суб'єкта самого по собі і як результат можливого досвіду, що виникає із взаємодії з навколишньою дійсністю» [цит. по 1, с. 276]. Згідно з позицією радянських психологів (В. М'ясищев, Б. Теплов), при вивченні інтелекту необхідно враховувати, що головне в особистості — це її мотиви, ставлення, яке постійно змінюється, до себе й до навколишнього світу.

Узагальнення наукових праць стосовно цієї проблематики дозволило констатувати, що протягом тривалого часу цим питанням опікувалось широке коло дослідників. Найбільш розповсюдженими є такі визначення інтелекту:

- це здатність справлятися з відповідними задачами, ефективно включатися в соціокультурне життя, успішно пристосовуватись (А. Біне, Т. Сімон);
- сукупність спадкових здібностей, котрі людина використовує адаптовуючись до навколишнього середовища (Дж. Кеттелл);
- розумова здібність, котра проявляється в якості, точності та швидкості рішення мисленнєвих задач, у темпі та успішності навчання, продуктивності професійної діяльності, ефективності вирішення проблем (Ч. Спірмен);
- розумова енергія у вигляді природних здібностей (Дж. Гілфорд); особлива, гнучка й одночасно стійка структурна рівновага поведінки (Ж. Піаже);
- сполучення різних видів мислення: аналітичного, творчого і констетуального (Р. Стернберг);
- єдність усіх функціональних структур організму, що виражає загальну цілісність останнього (Г. Гутман).

Така кількість визначень інтелекту свідчить про те, що до цієї проблеми дослідники підходять по-різному, визначаючи її актуальність у всіх наукових галузях.

Винятково важливими для практики інструментально-виконавської підготовки вчителів музики є погляди Б.Теплова, який формулює свою позицію таким чином: «Уміння охоплювати одразу усі сторони питання, швидко аналізувати матеріал надзвичайної складності, систематизувати його, виділяти суттєве, намічати план дій і у випадку необхідності миттєво змінювати — усе це навіть для найталановитішої людини неможливе без дуже ґрунтовної інтелектуальної підготовки» [1, с. 235].

Як пізнавальна діяльність людини інтелект органічно поєднує в собі як уже набутий досвід (знання, розумові навички та вміння), так і здатність подальшого самостійного його набуття і творчого застосування на практиці. Дотримуючись системних уявлень щодо дослідження психічних явищ, Ю. Трофімов докладно описує структуру інтелекту, утворювану психічними процесами, і констатує, що поняття інтелектуальної сфери значно ширше, ніж когнітивної. Інтелектуальна сфера забезпечує динамічне відображення дійсності та її перетворення, формування досвіду, регуляцію діяльності. У цій сфері специфічно взаємодіють психічні процеси, забезпечуючи єдиний потік цілісної свідомої відображуючої та перетворюваної продуктивної діяльності. Натомість інтелектуальна діяльність спирається на роботу лівої (словесно-логічної) півкулі головного мозку або ж правої (образно-конструктивної), що надає їй індивідуальності специфічності, визначає спосіб пізнання, певний когнітивний стиль, а їхня взаємодія забезпечує цілісність відображуючої дійсності, актуалізацію творчого потенціалу особистості [2, с. 184].

У цьому аспекті на особливу увагу заслуговує теорія інтелекту Д.Богоявленської, у якій найяскравішим доказом особистісної зумовленості мислення та інтелекту визначено інтелектуальну активність особистості. Дослідниця стверджує, що інтелектуальна активність — це не стимульоване зовні продовження мислення, а властивість цілісної особистості, яка не зводиться ні до загальних розумових здібностей, ні до мотиваційних факторів розумової діяльності. Цікавою є позиція Д.Богоявленської стосовно співвідношення творчості та інтелекту: «можна дивуватися чомусь незвичайному, неочікуваному, і тоді сама ситуація стимулює наш інтелект». Такий підхід дає можливість досить переконливо розрізнити творчість та інтелект і визначити творчість як дериват інтелекту, заломлений через мотиваційну структуру, яка або гальмує, або стимулює їхній вив [3, с. 144-146].

Найяскравішим доказом особистісної зумовленості інтелекту є інтелектуальна активність — властивість цілісної особистості, яка не є стимульованим зовні продовженням мислення, не зводиться ні до загальних розумових здібностей, ні до мотиваційних факторів розумової діяльності. Інтелектуальна активність пов'язана передусім з відображувальною і регулятивною діяльністю і полягає у здатності ефективно долати труднощі, вчитися використовувати набутий досвід для вирішення нових проблем, краще пристосовуватися до нової ситуації.

Важливою властивістю і дієвою силою інтелекту є великий запас знань. Учені (Н. Кузьміна, М. Скаткін, В. Краєвський та ін..) визначають у системі педагогічних знань функцію методологічного фундаменту професійної діяльності і функцію безпосереднього інструмента практичних дій. Ці ж функції виконують і спеціальні-музичні знання, які є результатом процесу пізнання музичного мистецтва, адекватного його відображенню в свідомості людини у вигляді музичних уявлень, понять, суджень, теорій.

У контексті інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики цікавою є позиція А. Щапова, який вважає, що «накопичення виконавських знань повинно проходити в плані: «текстової грамотності» в широкому значенні слова; принципів трактування (кожний з яких не є абсолютним «правилом», але тільки «узагальненим» більшою або меншою групою подібних випадків); технічних принципів і прийомів; принципів і прийомів самостійної роботи; музично-теоретичних знань [4, с. 66].

Формування внутрішньої потреби в самостійному ознайомленні та опрацюванні музичного матеріалу, бажання і вміння його виконувати вимагає від майбутнього учителя музики глибоких і різнопланових знань, серйозних творчих пошуків, прагнення до особистісного і професійного зростання, розуміння того, що «музичне мистецтво — не тільки засіб естетичної насолоди, а й великий засіб життєвого пізнання. Воно може приводити в рух найглибші підвалини людської душі, людського інтелекту» [5, с. 12]. Ці фактори забезпечують успішне оволодіння не тільки знаннями уміннями і навичками, але й засобами мислення, сприяють ефективному розвитку інтелекту тих, хто навчається, формуванню їх свідомості, становленню особистості.

Специфіка та особливості професійної діяльності майбутнього вчителя музики вимагають розвитку та реалізації його інтелектуально-творчого потенціалу. Будучи «бінарним змістовим утворенням, що розвивається через інтелектуальні та креативні здібності й практичну реалізацію в акторській компоненті діяльності педагога музичних підрозділів вищих освітніх закладів», інтелектуально-творчий потенціал музиканта-педагога, на думку Н. Гуральник, завдяки багатоваріантній структурі творчої діяльності має широкий спектр прояву: від особистісних успіхів, освітніх досягнень до створення значних музично-творчих проектів і успішної виконавської діяльності взагалі. Успішна реалізація інтелектуально-творчого потенціалу вчителя музики залежить від «неповторних індивідуальних психологічних особливостей», спеціальних умінь і навичок, набутих у процесі фортепіанної підготовки [6, с. 25].

Окрім того, особливості розвитку інтелектуально-творчого потенціалу в системі мистецької освіти вимагають спеціально розроблених психолого-педагогічних умов та збалансованих методичних засобів. У цьому контексті варто підкреслити наступне: широке коло дослідників вважають, що «для оптимального розвитку та реалізації інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього вчителя музики у цілісній системі роботи загальноосвітнього навчального закладу потрібно створити сприятливий педагогічний простір інноваційного гатунку, запровадивши при цьому певні психолого-педагогічні умови, засоби і методи, забезпечивши цей комплекс конкретними механізмами виконання, а не тільки педагогічними концепціями та методичними настановами» [7, с. 120].

Важливим проявом інтелектуально-творчого потенціалу вчителя музики, на думку сучасних піаністів-дослідників (Н. Гуральник, Е. Кубанцевої, Г. Падалки, І. Рахімбаєвої, О. Складярова, Г. Ципіна, І. Чернишової, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін.) є готовність до інноваційної діяльності. Її можна охарактеризувати, як особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до музично-педагогічної праці, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. Успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, продуктивно, нестандартно організовувати музичне навчання, адекватно оцінювати та аналізувати зміни в музично-освітній діяльності, стимулювати відкриття учнів, відстоювати новаторські підходи у

виборі репертуару для виконавської практики, втілювати художньо-технічні мистецькі задуми у власному виконавстві.

Підсумовуючи вищесказане можемо констатувати, що активізація інтелектуально-творчого потенціалу повинна стати одним з основних завдань інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики.

Література:

1. Теплов Б.М. Избранные труды в 2-х томах / Б.М.Теплов. — М. : Педагогика,1985. — Т1. — С.223—305.
2. Трофімов Ю.Л. Психологія: підручник / Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред.Ю.Л.Трофімова. — К. : Либідь,1999. — 558 с.
3. Богоявленская Д.Б. Метод исследования уровней интеллектуальной активности / Д.Б. Богоявленская // Вопросы психологии. — 1971. — № 1. — С. 144—146.
4. Щапов А.П. Некоторые вопросы фортепианной техники : методическое пособие для педагогов муз. вузов / А.П.Щапов. — М. : Музыка,1968. — 128 с.
5. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры / Г.Нейгауз. — М. : Музыка,1987. — 238 с.
6. Гуральник Н.П. Українська фортепіанна школа 20ст. в контексті музичної педагогіки : історико-методологічні та теоретико-технологічні аспекти : [монографія] / Н.П. Гуральник. — К., 2007. — 459 с.
7. Галкіна Л.В. Розвиток творчого потенціалу учнів старшого підліткового віку в процесі музичних занять у загальноосвітніх навчальних закладах // Теорія і методика мистецької освіти / Л.В. Галкіна. — Вип.4(9). — 2009. — С.119 — 124.

Стаття присвячена проблемі підвищення якості інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики. Висвітлено погляди провідних зарубіжних і вітчизняних учених на проблему інтелектуального розвитку, виявлено його особливості в процесі підготовки вчителів музики. Наголошується на необхідності активізації інтелектуально-творчого потенціалу в процесі навчальних занять за рахунок набуття значної кількості знань та творчої активності.

Ключові слова: інтелект, інтелектуально-творчий потенціал, інтелектуальна активність, вчитель музики, інструментально-виконавської підготовка,

Статья посвящена проблеме повышения качества инструментально-исполнительской подготовки будущих учителей музыки. Проанализированы взгляды ведущих зарубежных и отечественных ученых на проблему интеллектуального развития, выявлено его особенности в процессе подготовки учителей музыки. Подчеркивается необходимость активизации интеллектуально-творческого потенциала в процессе обучения на основе приобретения знаний и творческой активности.

Ключевые слова: интеллект, интеллектуально-творческий потенциал, интеллектуальная активность, учитель музыки, инструментально-исполнительская подготовка.

Paper is devoted to improving the quality of instrumental performance training of future music teachers. The views of leading foreign and domestic scholars on the issue of intellectual development, its features revealed in the process of training of music teachers. Emphasizes the need to enhance the intellectual and creative potential in the learning process based on the acquisition of knowledge and creative activity.

Keywords: intelligence, intellectual creativity, intellectual activity, a music teacher, instrumental performance training.